

EPILOG

ATT VÄNDA
HEMÅT OCH
TRO PÅ
FÖRÄNDRING

Epilog: Att vända hemåt och tro på förändring

När jag började doktorera kände jag mig ofri fast sången gjorde att jag fick resa över hela världen. Jag kände mig ensam fast jag hela tiden träffade nya människor. Så stannade jag upp, tog en paus från mitt nomadiska liv, gick till samma arbetsplats under flera år. Jag fick ett sammanhang som inte byttes ut varannan månad, och tid och resurser till att läsa, tänka och utforska tillsammans med människor som jag själv valde. Som doktorand fick jag kontakt med konstnärer från andra områden än operabranschen och inblick i deras arbetsvillkor och handlingsutrymme, utmaningar och möjligheter. Då och då gjorde jag utflykter tillbaka till mitt konstnärliga hem med nya tankar i bagaget som gjorde att jag kunde vara i min praktik och *samtidigt* reflektera kring görandet, kring de normer som på många sätt styr arbetet och gestaltningen och kring mitt handlingsutrymme som sångare.

Idag är jag delvis en annan människa än när jag började forska. Jag känner mig friare fast jag är stilla. Jag känner mig inte längre lika ensam för jag har mött så många sångare och andra inom operavärlden och runt omkring som bär på samma längtan som jag efter mer kunskap om genus och gestaltungsnormer. Många sångare önskar sig ett större konstnärligt handlingsutrymme och att få vara involverade under en större del av den konstnärliga processen. Och flera av de frågor jag ställer i denna avhandling diskuteras också av instrumentalister, librettister och skådespelare, för att bara nämna några yrkesgrupper.

När jag nu samlar ihop allt jag arbetat med under mina år som doktorand känner jag tillförsikt. Ett samtal har börjat och det är många som vill delta i det. Ett samtal där vi tillsammans kan fundera över den konstnärliga praktiken, jämföra erfarenheter, tipsa varandra om inspirerande exempel, stötta den som möter hinder. Ett samtal som ger styrka att våga utmana gränser, prova nya vägar. Vägar som leder bort från begränsningar, ut i friheten.

I denna avhandling finns en vilja till dialog, såväl med etablerade inom fältet som med de unga konstnärer som är på väg in. Min utgångspunkt är att sångarnas resurser inte nyttjas till fullo idag. Vi sångare behöver både ges och aktivt själva ta ett större konstnärligt utrymme för vad vi är med och skapar. Det innebär *inte* att bli lämnad ensam att "lösa uppgiften" som

i fallet med Cherubin i prologen, utan att få föra en dialog med regissören, dirigenten och andra som står över en i hierarkin om tolkningen av ett verk.

Jag vill med min forskning bidra till förändring av det konstnärliga hem som jag har en stor kärlek till och hoppas återvända till. Även när rummen är trånga finns det i ett repetitionsarbete nästan alltid möjlighet att prova en vokal och scenisk gestaltning utan att uttryckligen be om lov. Kanske accepteras den helt eller åtminstone till viss del. Genom att arbeta med små förskjutningar kan gränserna för vad som är möjligt att uttrycka på en scen flyttas och fler register nyttjas. Och i de lägen där en ombeds göra något som går emot ens övertygelse tror jag att det är viktigt att faktiskt börja ta ansvar gentemot sig själv, konstnärligt och etiskt, och påtala problemet helt sakligt. Jag önskar att min forskning ska kunna stödja sångare som gör sådana små förskjutningar, liksom den kan stödja andra yrkesgrupper i större och mindre förändringar. Jag hoppas att min forskning ska ses som ett bidrag till en sådan rörelse av små och stora handlingar som förskjuter normer och strukturer så att rummen kan rymma ännu mer än de gör idag.

Operakonsten är ett ekosystem av förberedande utbildningar, högre utbildning, institutioner, fria grupper och konstnärlig forskning. Alla delar i ekosystemet behövs för att fältet ska leva och frodas. Ett utforskande och risktagande förhållningssätt tycks framför allt kunna ske i "marginalerna", i fria grupper och i produktioner som riktar sig till en ung publik (de är förstås sina egna centrum, men marginaler i bemärkelsen att de förfogar över mindre resurser). Några av dessa grupper arbetar genusnyfikt och norm-kreativt. Jag ser dem som mina konstnärliga "syskon" och kommer att beskriva dem i mitt tack. Institutionernas roll kunde vara att bjuda in utövare från "marginalerna" för att ta del av och bygga vidare på deras erfarenheter. Det behöver finnas ett flöde i ekosystemet. Det pekar också mot att konsten skulle gynnas av att luckra upp gränserna mellan professionerna.

Jag tror på förändring och har under mitt yrkesliv utforskat olika vägar för påverkan. Under min tid som student vid Operahögskolan i Stockholm var jag studentkårsordförande.³⁷⁶ Parallellt med min forskning har jag ett fackligt engagemang i Scen & Film där jag först var ordförande för

376 Operahögskolan i Stockholm blev en del av Stockholms konstnärliga högskola 2014 och bytte 2021 namn till Institutionen för opera. 2023 slogs skolans sju institutioner ihop till två, men i skrivande stund har dessa inte fått namn.

Sångaravdelningen och sedan 2018 är invald som ledamot i förbundsstyrelsen. Min övertygelse är att vi tillsammans kan förändra villkoren för scenkonstnärer (och för publiken) och jag ser fram emot att fortsätta arbetet – som sångare, utbildare och forskare. Inom såväl institutionsoperan som fria grupper ser jag att det finns en rörelse i riktning mot en operakonst som gestaltar berättelser med relevans för samtiden, för en heterogen publik.

Samtidigt som jag känner hopp inför att operakonsten är stadd i rörelse, är även rädsla och sorg högst närvarande känslor inför faktumet att vi som mänsklighet lever i en klimatkris, polarisering människor emellan ökar och både populismen och antigenusrörelsen växer.³⁷⁷ Min drivkraft och vilja som konstnär är att scenkonsten ska kunna ge både publiken och utövarna rikare möjligheter att uppleva och reflektera kring det mänskliga livets komplexitet. Musiken ger gestaltningen en dimension som är unik för just musikedramatiken, den fördjupar upplevelsen av den sceniska situationen på ett sätt som tar sig förbi det intellektuella och kommunicerar direkt med vårt känsloliv. Jag tror att det är därför många blir särskilt berörda av opera. Under den sista månaden av avhandlingsskrivande har jag en stor läsupplevelse med boken *Den otyglade skönheten – 5 saker konsten vet om demokratin*.³⁷⁸ I den beskriver Stefan Jonsson den samhällskraft som konsten kan utgöra. ”Från opera till graffiti erbjuder estetisk gestaltning oss fantasi och komplexitet, den ger oss möjlighet att föreställa oss andra liv och alternativa samhällen, och den erbjuder vägar för handling och motstånd – det är den enkelriktade maktens motsats.”³⁷⁹ När jag nu slutför min avhandling är det med en övertygelse om att vi är många sångare som, i en på många sätt smärtsam samtid, både kan och vill vara en del av den kraft som Jonsson beskriver. Men för att kunna vara det fullt ut behöver sångarna befrias, få tillgång till fler färger och tekniker, för att kunna gestalta många olika mänskliga erfarenheter.

Jag hoppas att min forskning om gestaltungsnormer och handlingsutrymme kan bidra till den rörelse som jag ser finns i operabranschen. Och jag tror att ett större fokus på uttryck och berättande är en av nycklarna till att bli mer relevant för publiken.

377 För en utförlig diskussion om antigenusrörelsen, se t. ex. forskningsantologin *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing Against Equality* (Kuhar & Paternotte, 2017). Ett pågående forskningsprojekt med koppling till antigenusrörelsen är *Barnet som symbol för "traditionella värden" inom anti-genusrörelser* vid Malmö universitet (2021).

378 Jonsson, 2022.

379 Jonsson, 2022, baksidestext.